

محمدتقی جعفری، حکیم یا علامه؟

واقعیت این است که در نبود حکمای همه فن حریفی همانند صدرالمتهلین که مجهز به همه دانش‌های حضوری و حصولی بودند...

واقعیت این است که در نبود حکمای همه فن حریفی همانند صدرالمتهلین که مجهز به همه دانش‌های حضوری و حصولی بودند، افرادی در جامعه جدید ایران در صد سال اخیر پیدا شده اند که مردم آنها را اگر نه «حکیم» که «ملا» یا «علامه» می خوانند. دانشمندانی که آنان را می توان یادگارهایی از حکمت ایرانی در دوره جدید تاریخ ایرانی دانست و علامه محمدتقی جعفری یکی از آنان است.

به گزارش ایسنا، در یادداشتی در خیرآنلاین نوشته حامد زارع آمده است: «در تصور سنت گرایان از گذشته برگشت ناپذیر، تصویرهای زیبا هر چند رویایی از سرزمین ایرانشهر و حکمت ایرانشهری پیدا می شود که ارزش پیگیری و رویاپردازی دارد. روزی روزگاری بوده که ایران کشور هزار حکیم بوده است. شهرهایی مملو سایه های گسترده درختان سربلند که از پشت دیوارهای کوتاه باغ های ایرانی پیدا بوده است و حکمایی که در خنکای خیابان های شهر قدم می زده اند و پیر مغان گونه، مشکل گشای، رهگذران را شنود کرده و حل معما می کرده اند. شهرها زیبا و عبادتگاه ها آباد بوده است. اهالی شهر با طبیعت رفاقت داشته و خاک و آب را گرمی می داشته اند.

چه وجود این شهرهای فاصله را در دوره ای که سنت دائر مدار هستی بوده است بپذیریم یا اینکه آن را معطوف به پدیدارشناسی سنت گرایان ارزیابی کنیم، از یک واقعیت نمی توانیم به سادگی بگذریم. این تصویرها از شهرهای سنتی که حکما در کانون آن بوده اند، قاب تصویری برای ارائه افق برای شهرهای واقعی کنونی هستند. کارویژه عالم خیال در فلسفه و اسلام ایرانی نیز ناظر بر همین معناست. به عبارت بهتر عالم خیال ایرانی (عالم مثال افلاطونی) تصویری است که باید در عالم عقلانی و واقعی انعکاس یابد تا سعادت حاصل شود.

اگر طبق همین ایده سنت گرایانه به پیش رویم، باید اذعان کنیم که کار ایران از روزی رو به انحطاط گذاشت که مرکزیت حکما در شهرهای افلاطونی از دست رفت و در پیامد آن چشمه روان جویبار حکمت در باغ های ایرانی خشکید. درخت ها بی برگ و بار شد و سایه خنک آنها از دست رفت. اهالی شهر برای حل معما بی نیاز از تاپید نظر حکما شدند و مشکلات لابنجل ماند و در نهایت محیط زیست نیز نابود شد.

فارغ از آن نوستالوژی و این تراژدی باید انصاف داد که یک هم هنگامی محسوس در تاریخ انحطاط ایرانی و انقطاع حکمت ایرانی وجود دارد. چه اینکه اگر صفویان آخرین شاهنشاهی مقتدر ایرانیان بودند، در همان زمان صدرالدین شیرازی آخرین نماینده بزرگ حکمت فلسفی ایران بود. اگر همه این گزاره ها را بپذیریم، ایران زمین در چهار سده اخیر نه تنها نتوانسته است جلوه ای از تمثیلی مدینه های پروتق ایرانشهری باشد، بلکه حکماتی که آبادانی مدینه ها به حضور آنها وابسته بود نیز از نظرها پنهان هستند و کارویژه افلاطونی خود را با عزلتی عرفانی سودا کرده اند. اما آیا با مدرنیزاسیون شهرهای ایرانی در صد سال اخیر، رونق حکمی و روح افلاطونی برای همیشه از ایران رخت بر بسته است؟ آیا دیگر حکمایی که وجودشان سرشار از شوق وصال به حقیقت باشد نمی توانند در خانه های ایرانیان به دنیا بیایند؟

واقعیت این است که در نبود حکمای همه فن حریفی همانند صدرالمتهلین که مجهز به همه دانش‌های حضوری و حصولی بودند، افرادی در جامعه جدید ایران در صد سال اخیر پیدا شده اند که مردم آنها را اگر نه «حکیم» که «ملا» یا «علامه» می خوانند. دانشمندانی که آنان را می توان یادگارهایی از حکمت ایرانی در دوره جدید تاریخ ایرانی دانست و علامه محمدتقی جعفری یکی از آنان است. این بزرگوار هم اهل دانش بود، هم اهلیت دانایی را داشت. هم فلسفه را می دانست، هم عرفان را می فهمید. هم وایتهد را نقد می کرد و هم با برتراند راسل نامه نگاری می کرد. هم حکمت متعالیه را می شناخت، هم بر ضعف های وجودشناختی آن آگاه بود. هم سخن اصلی کانت و هایدگر را درک می کرد، هم سخن اصیل مولانا را درمی یافت. غور در قرآن، عرفان و برهان را بلد بود و به معارف متفاوت احاطه داشت.

اما آیا علامه جعفری در جامعه جدید ایران می توانست یا می تواند نقشی را بر عهده داشته باشد که صدرالدین شیرازی در دوره صفویه و پس از آن بر عهده داشت؟ شاید پاسخ منفی این پرسش بديهی به نظر برسد اما پاسخ به این پرسش آسان نیست: آیا می توان محمدتقی جعفری را حکیم دوره جدید تاریخ ایران دانست؟ اگر وجود حکیمان با ظهور الزامات تاریخ جدید مانع الجمع نباشد، یک علامه در جامعه تخصص آفرین و تفکیک شده امروز چه نقشی می تواند داشته باشد؟

به نظر می رسد باید منتظر بمانیم تا گشت دیگری در تاریخ رخ دهد و دیسپلین تاریخ جدید بشکند تا مقام و موقع حکیمان دیروزین و علامه های امروزین بازشناخته شود. عجالتا تا آن موقع حکما را در قاب زیبای سنت گرایان و در عالم خیال ایرانی به تماشا می نشینیم.»